

АМОР, РАЗБОР, ХУМОР

Радослав Ераковић, *Осећајносћ и разум: есеји о српској књижевносћи XVIII и XIX века*, Матица српска, Нови Сад 2024

Загледан у наслов *Осећајносћ и разум*, Каравађов *Нарцис* огледа се на насловној страници нове књиге Радослава Ераковића, коју је крајем претходне године издала и потом читалаштву представила Матица српска. Ипак, у самој књизи, ничега нарцисоидног, ни у траговима, нигде нема. Њен аутор толико је посвећен своме раду да себе лично ни не доживљава вредним помена: доминантним и речитим, старовременским и ученим, јасним академским стилем, он у својим радовима пише користећи прво лице множине, одричући се свих, пређашњих и великих, потврђених властитих заслуга на пољу реактуелизације и ревалоризације нашег, на руб читалачке и стручне пажње скрајнутог, књижевног наслеђа.

Тематски омеђен поглављима посвећеним стваралаштву Симеона Пишчевића и Пере Тодоровића, двојице омиљених писаца младог Милоша Црњанског, од Петроварадинског до Криловског Шанца, овај херменеутичарски брeвијар нуди калеидоскопски усложену слику времена и простора српске књижевности ранијих епоха, чији оквир сагледавања стварности зависи од предефинисаног угла гледања и заузимања позиција на странама „осећајног” Истока или „разумног” Запада. На средокраћу тих путева и избора, где наш народ настоји да стоји, постоји и опстоји последњих петнаестак векова, и мимо главних токова, бујичном снагом текла је и догађала се прворазредна и многозначна културна историја, о чијим протагонистима пише, уз много љубави, разумевања и саосећајности, у тринаест креативно насловљених поглавља своје нове књиге, Радослав Ераковић.

Прва трећина књиге посвећена је династији Пишчевић. У првом поглављу, „Савршени злочин купиновог баристе”, детаљно је елаборирана трагична судбина Атанасија Рашковића, која је надахнула његовог зета Симеона Пишчевића да опише мрачну страну свакодневнице српских официрских породица у Хабзбуршкој монархији. Наредно, „Портрет мемоаристе у младости”, доноси тумачење трансформације лика ново-рођенчета у нашој прози осамнаестог и деветнаестог века, сагледаног кроз документарно-уметничку наравију аутора оца и сина. Детектовани утицаји рођења детета на приватни живот јунака-родитеља, проблеми емоционалне незрелости чланова породице, процеси конституисања наративног и/или мултипликованог идентитета мајке и трагичан губитак детета као сижeјно чвориште текста, убедљиво сведоче о преобиљу и данас актуелних тама и дефинитивној нужности новог читања наших пренебрегнутих литерарних класика. „Веселе жене саратовске”, кроз

елaborацију прворазредне књижевноисторијске грађе мултидисциплинарног и енциклопедијског карактера, мемоаре Александра Пишчевића, поред најинтимнијих описаних примера живота аристократије скрећу пажњу и на ванредну неретуширану стварност живота маргинализованих социјалних група, од кавкаских горштакских насеља, донских козачких села, молдавских крчми и пољских илегалних точионица вотке. Детаљна и промишљена критика стања у руској држави осветљава „фриволног” српског Казанову и као заиста прворазедног претечу аналитичара и социолога, који се није бојао да искаже свој став о питањима на која, често из личних интереса, нико други није ни марио да понуди одговоре, завлачећи индолентно руке у цепове пуне материјалних доказа мита и корупције у које је руско друштво у време владавине Катарине Друге и Павла Првог сасвим огрезло. Четврти есеј, „Скице за портрет савремене читатељке осамнаестовековне нефикционалне прозе”, уоквирује ову целину и анализира херменеутичке и приређивачке изазове које је управо ово дело, *Мој живој* Александра Пишчевића, поставило пред почившу Марију Клеут, вреднујући високо њене многобројне изведене доказе о научној релевантности преданог тумачења доскора занемареног књижевног наслеђа.

Наслов „Улога будванских варалица у историји српског просветитељства”, поред наднаравне сторије о вагабундској приморској династији Зановић, крије и синхронијску и дијахронијску анализу присуства лика и дела Симеона Зорића у делима наших и страних најрелевантнијих оновремених *сочинијеља*, која открива једну још нетфликсичнију биографију и личност чијим би авантурама, подвизима и светоназорима, описаним детаљно или између редова наговештеним, дефинитивно био задивљен и његов у свету славнији хвалисави млечански савременик и донекле колега, Ђакомо Казанова.

Дипломата, писац и спритиста Чедомил Мијатовић крије се у сегменту „Просветитељске сеансе господина Чедића”, како га је благоизволео ономастички маскирати у свом стваралаштву и Симо Матавуљ. Племенити покушај да, на себи својствен начин, у Лондону премости временски и културолошки јаз између најзначајнијег српског просветитеља и едвардијанске публике с почетка двадесетог века, остварен кроз неконвенционалну анализу *Животоа и прикљученија* и намеру да, напослетку, Доситејев аутобиографски роман представи као живу литерарну традицију, антиципирао је херменеутичку релевантност лотмановске тезе о тексту као кондензатору културног памћења.

Седмо поглавље, „Цицероновска одбрана оклеветаног сочинитеља”, прилежно анализира улогу Светислава Марића у двадесетовековном процесу ревалоризације стваралашва и личности Атанасија Стојковића. Кроз епистоларну грађу и анализу вишегодишње приватне преписке са Миланом Кашанином, те експертизу тридесетогодишњег Марићевог

преданог бављења румским Архијем у његовим научним студијама, публицистичким текстовима, библиографским прилозима и есејистичким маргиналијама, реафирмисан је допринос рафинираног ерудите савременом и реалном сагледавању интелектуалне заоставштине великог руског научника и српског књижевника.

„Епистоларна хроника једног пријатељства” преиспитује књижевноисторијску релевантност преписке Георгија Магарашевића и Јована Хацића (Милоша Светића), објављене у *Сѣражилову* 1887. године, а сада самерене са књижевно-публицистичким текстовима које је објавио оснивач *Сербскої Лейбишиса*, уз закључак да његови приватно изнети ставови не стоје у опреци са оним што је и јавно публиковао, те да ванлитерарне несугласице ни на који начин нису утицале на статус сарадника нашег најстаријег и најугледнијег књижевног часописа.

Упоредно читање и тумачење два аутобиографска дела, *Авѣобиографије* пакрачког владике Никанора Грујића и *Животоа гра Јована Суботића*, открива централну тему деветог поглавља, „Трагикомични агон двојице српских књижевника”, остварен кроз сукоб који је превазилазио оквири ефемерног неспоразума и који би веома тешко могао да сведочи о доброј вољи српских народних и црквених вођа да олако одбаце личне неспоразуме при супротстављању политичким притисцима хаџбуршких и угарских власти. Кроз ову анализу, такође, приказан је и јасан процес трансформације историјских личности у негативне јунаке, чији „демонски” поступци делују као генератор динамичности књижевних дела. О донедавно сасвим скрајнутом песничком ствараоцу говори и наредно поглавље, „Између Мушицког и Бранка: поетска прикљученија чувствителног калуђера”, у ком само један одраз стваралачког лика славног Барањца, Никанора Грујића, Радослав Ераковић сатрепетно посматра кроз анализу релативно скромног броја књижевнокритичких тумачења „анахроног” лирског стваралаштва свестраног црквеног великодостојника и горљивог родољуба, чију реафирмацију су са мртве тачке покренули тек антологичарски подухвати Младена Лесковца и Миодрага Павловића.

„Заноси и пркоси дубровачког витеза”, као главну приповедну нит, следе вишедецијско предано бављење Милана Решетара делом ловћенског Прометеја, крунисано десетоструким приређивањем разнородних и поводних издања његовог најславнијег песничког дела. Од наизглед сувопарног и набрајачког посла, Радослав Ераковић сачињава ванредну причу, кроз приказе свих издања *Горскої вијенца* објављених крајем деветнаестог и у првој половини двадесетог века, те дедукцију предности и мана сваког урађеног уређивачког посла понаособ. Од заслужене реафирмације бриљантног лингвисте Данила Вушовића, те киргерасовске предузимљивости Кирила и Ђорђа Поповића, до пандурског решетања једног превременог пензионера, са незаборавним прилогом из подножне напомене, који, путем чланка из *Полиџике* из 1936, сведочи како је „За

опкладу у десет динара, новосадски гимназиста појео цео Горски вије-
нац, с речником и коментарима”, уз поднасловну напомену „сутрадан је
дошао у школу, жив и здрав”.

Описујући неуспешне преговоре новосадских парламентарца и
тадашњих бранилаца Јарка (Римски шанчеви), наш први реалиста, Јаша
Игњатовић, није пропустио пенал-прилику да, у својим *Мемоарима*,
накнадно истакне само „Бледо лице новосадског сенатора”, назначивши
и тако свој иронично-критички став према стваралаштву Јована Хацића
(Милоша Светића). Упоредном анализом тематско-мотивске структуре
мемоарских и књижевно-публицистичких редова славног Сентандрејца,
аутор ове књиге у занимљивом есеју обједињује литерарно уобличене
реминисценције са сатирично интонираним *Писмима из Елисиума*, те
успева да разјасни (ван)литерарне узроке Јаковљевог изразито амбива-
лентног става према богатој интелектуалној заоставштини угледног
оснивача Матице српске.

Финални одломак овог остварења, назван „Ратне успомене цин-
царског Молткеа”, саображава тематско-поетичке линије додира у ратним
Успоменама из првој српско-турској ратној доктора Владана Ђорђевића
и *Дневнику једног добровољца* новинара Пере Тодоровића. Критичко-ре-
флексивна заокупљеност оба аутора професионалном нестручношћу
осликала је пејзаже свеопштег аматеризма и необучености народне вој-
ске, наткривене неискуством владара и препотенцијом целе нације, уз
омнипрезентну неумереност у алкохолним дестилатима. Овакав при-
ступ јесте проузроковао стереотипизацију и поједностављено психоло-
шко профилисање већине јунака, али је и дао, у оба дела, тачан и јасан
опис хронотопа, без прећуткивања неугодних истина и незаслужене
постбитковске глорификације.

Теме које сам одабире, Радослав Ераковић и у овој књизи претвара
у есеје од правог и незаобилазног значаја при сваком наредном истоврсном
истраживачком послу. Имајући приметан сентимент, исказану осећајност
за све одабране личности чијем се раду предано посвећује, он их, пре
свега, потпуно разуме, разабирући сасвим поставке њиховог света. Ле-
пота његове мисли и лакоћа израза о темама и људима које истински
познаје огледају се у освојеној слободи да хуморним екскурсима гарнира
сваки свој текст, на местима на којима само врхунски зналац свих опи-
саних чињеница има храбрости за тако нешто. Од „modus operandi ми-
стериозног *барисџије* из Пишчевићевих *Мемоара*”, преко мапе еротских
тријумфа Александра Пишчевића, која обухвата простор од Балтика до
Кавказа, те непоколебиве српске вере у моћ непотизма, овај аутор не-
погрешиво темпира своје промишљене и осмишљене *ударне линије* – да
посрбимо и истовремено контекстуално неслућено надоградимо термин
punchline [оп. С. О.] – разјашњавајући нам и због чега се „сремско и бачко

парохијално свештенство напрасно заинтересовало 1801. године за геолошке карактеристике вулкана на Исланду”, те појашњавајући ефектно да је „беневоолентни стражиловски славуј био заинтересован за политку колико и Вук Караџић за позориште”, или да је „Милан Обреновић ценио слободоумне књижевнике колико и румунске љубавнике своје мајке”, а „аутор *Писама из Елисиума* приватно ценио Антонија Хаџића колико и новосадског писара Павла Петровића, љубавника своје лепе и неверне супруге Ане (Фехир)”. Нимало не умањујући своју ученост и најдеталније познавање најширег тематског спектра сваке обрађене целине у свом новом остварењу, Ераковић ни на једном месту не доцира и не поентира строгопрофесорским примерима своје интелектуалне надмоћи: напротив, он одабире најсигурније оружје оних који обрађено познају до у танчине, хумор, да њиме од читалаца створи саборце на пољу поновног откривања прикривених вредности наших заборављених класика.

Кренувши са приказом ове књиге од њене насловне странице, стижемо, етапно, и до њене задње корице, на којој, као ни на клапнама, о писцу не налазимо ни слова. Монашки самоодрично, аутор је одбио да на готовом делу остави и најмању личну белешку о ствараоцу ових, сваке хвале и пажње вредних, есеја о српској књижевности XVIII и XIX века. На самом крају овог приказа, част нам је да то урадимо уместо њега.

Осећајност и разум шеста је објављена књига Радослава Ераковића (1973), цењеног књижевног историчара и поштованог редовног професора Одсека за српску књижевност Филозофског факултета у Новом Саду. Након запажених књига *Роман Драјуџина Илића* (2004), *Религиозни еп српског ђредромантизма* (2008), *Скице рубних ђросџора књижевног наслеђа* (2009), *Књига о Јакову* (2016) и *Дневник читалачких искушења* (2019), и својим новим делом, Ераковић успева да остане веран основном постулату свог стварања: пишући о темама које данас више нису избор широких читалачких или списатељских кругова, ствара дела која су занимљива за читање и чији стил је пријемчив и онима мимо микросвета поштовалаца и истраживача српске књижевности ранијих епоха.

Др Срђан В. ОРСИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
srdjan.orsic@ff.uns.ac.rs